

Sociológia 1977

Je nesporné, že *Sociológia*, s podtitulkom Časopis pre otázky sociológie a vedeckého komunizmu, v roku 1977 v podstatnej miere sa podieľala na ujasňovaní teoretických a metodologických problémov budovania rozvinutej výstavby socialistickej spoločnosti z aspektov záverov XV. zjazdu KSČ.

Už úvodník v prvom čísle *Sociológie*, výstižne nazvaný *Aktuálne aspekty zvyšovania efektívnosti sociálnych výskumov*, ktorý napísali A. Sirácky a V. Cirbes, koncipuje úlohy, ktoré majú pre badateľskú prácu aktuálny a trvalý význam. Nie je náhodné, že Vladimír Cirbes sa k problematike zvýšenia aktívnej funkcie spoločenských vied opäť vracia v čísle 3, kde venuje pozornosť predovšetkým otázkam realizácie vednej politiky KSČ na spoločenskovedných pracoviskách SAV, kľúčovým momentom realizácie výskumného programu spoločenských vied v 6. päťročnici a problematike zvyšovania efektívnosti spoločenskovedného výskumu. V týchto úvodných štúdiách sú rozpracované a aktualizované základné myšlienky z dokumentu predsedníctva ÚV KSČ z 3. mája 1974 *Vývoj, súčasný stav a úlohy spoločenských vied v ČSSR a závery XV. zjazdu KSČ*, v ktorých sú uložené úlohy spoločenským vedám. „Základný záver zjazdu spočíva v tom, že hlavným obsahom spoločenskovedného výskumu musia byť problémy výstavby socialistickej a komunistickej spoločnosti. Na riešenie základných teoretických otázok tejto výstavby, na riešenie najdôležitejších problémov sociálneho a vedeckotechnického pokroku, smerujúceho k naplnovaniu historických cieľov revolučného komunistickeho hnutia, treba sústrediť sily nášho spoločenskovedného frontu. Strana dnes očakáva od spoločenských vied hlbšie teoretické objasnenie spoločenských procesov súčasnosti a odhaľovania objektívnych tendencií a zákonitostí budúceho vývoja. Jedine v tomto prípade sa poznatky spoločenských vied môžu účinne využívať tak v procese uvedomelého ovládania a regulovania funkcie a vzájomnej súčinnosti jednotlivých zložiek socialistickeho systému, ako aj v procese modelovania, projektovania budúcich etáp jeho rozvoja.“¹

Pre spoločenské vedy ako celok vyvstáva aktuálna potreba zvyšovania angažovanosti za politiku a program KSČ. Pre sociológiu a sociologické bádanie z toho vyplýva požiadavka cieľavedomého orientovania sa na spoločensky závažné a politicky aktuálne témy.

Z obsahu štúdií, rozhľadov a recenzií, ktoré boli publikované na stránkach *Sociológie* v r. 1977 je zrejmé, že *Sociológia* citlivo reagovala na aktuálne potreby budovania rozvinutej výstavby socialistickej spoločnosti.

Zo šiestich čísel časopisu boli dve čísla prevažne monotematické. Tak napríklad obsah č. 4 je venovaný ako celok otázkam kultúry, kultúrnej revolúcie a jej úlohám v etape budovania socialistickej spoločnosti. Osobitú pozornosť venovala *Sociológia* č. 6 dvom významným výročiam: 60. výročiu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, ktoré znamená kvalitatívny zvrat vo vývoji celého ľudstva, a 30. výročiu Februára 1948 — rozhodujúceho medzníka na ceste k socializmu v našej vlasti. Vplyv VOSR na vznik Československej republiky a tvorivá aplikácia myšlienok Októbrovej revolúcie na naše konkrétne historické podmienky v roku 1948 znovu potvrdili platnosť obecných zásad a princípov výstavby socializmu a škodlivosť revizionizmu a oportunistu pri výstavbe socialistickej spoločnosti. *Sociológia* č. 2 uverejňuje viac štúdií venovaných vedeckotechnickej revolúcii a č. 1 a 5 majú prevahu štúdií zameraných na otázky poľnohospodárstva a procesy premien v socialistickej poľnohospodárskej veľkovýrobe. Všeobecné teoreticko-metodologické problémy nachádzame takmer v každom čísle. K. Rychtařík v čísle 5 napísal obsiahlu štúdiu k metodologickej jednostrannosti empirizmu a k hierarchii metodologickej

(1) Sirácky, A. — Cirbes, V.: Aktuálne aspekty zvyšovania efektívnosti sociálnych výskumov.

mov. Sociológia 1977, č. 1, s. 3—4.

obecnosti. Je logické, že k otázkam, majúcim teoreticko-metodologický charakter, sú venované predovšetkým úvodné štúdie.

Obsah ročníku *Sociológie* v roku 1977 mal túto štruktúru:

Úvodníky	Štúdie	Rozhľady	Recenzie	Zo sociologických výskumov	Z vedeckého života	Anotácie
6	25	10	16	7	16	9

Rozbor šiestich čísiel ročníku 1977, predovšetkým základných štúdií, ukazuje, že oproti minulým ročníkom bola teraz venovaná väčšia pozornosť v oblasti sociálno-triednej štruktúry otázkam družstevného roľníctva a sociálnym premenám v poľnohospodárstve. K tomuto okruhu problémov boli zamerané tieto štúdie: V. Bauch, *Sociálne dôsledky prechodu k socialistickej poľnohospodárskej veľkovýrobe*; D. Sagara, *Základné zmeny v podmienkach a charaktere práce a života družstevných roľníkov ČSSR*, ktoré boli uverejnené v prvom čísle *Sociológie*. V piatom čísle sú zverejnené štúdie pojednávajúce o sociálnych aspektoch integračného procesu v poľnohospodárstve ČSSR (Folín, Sirotský), o sociálno-ekonomických aspektoch premen socialistickeho poľnohospodárstva (Bakša) a o problematike pracovného prostredia v poľnohospodárstve a podielu pracovníkov na jeho zlepšovaní (Antošová) a v čísle 3 o niektorých aspektoch sociálnych premien slovenskej dediny (Veberová, Repčíková, Vrábliková, Zukalová).

Všetky tieto štúdie sú písané na dobrej teoretickej a metodologickej úrovni. Vyznačujú sa tým, že sú príspevkom k naplňovaniu teoretickopoznávacej a vedecko-aktivačnej funkcie marxisticko-leninskej sociológie.

Pokúsime sa z uvedených štúdií vybrať iba tie myšlienky, ktoré pokladáme za zvlášť významné.

V. Bauch vo svojej štúdii píše: „S procesom upevňovania družstiev a s upevňovaním socialistického štátu sa vyrovnáva aj postavenie družstevných roľníkov s pracovníkmi pri rozdeľovaní fondov spoločenskej spotreby. Zmenené spoločenské a materiálne podmienky roľníctva sa prejavujú v novom vzťahu k práci a družstevnému vlastníctvu. Aj náš výskum (v rokoch 1973—1974), ktorý sme uskutočnili rozhovorom s 1018 radovými družstevníkmi v rozličných oblastiach Slovenska, v družstvách s rôznou intenzitou výroby, potvrdzuje, že bývalý roľník sa veľmi rýchlo stotožnil so svojim materiálnym postavením a že ani neuvažuje o návrate k súkromnému hospodareniu na pôde.“ (s. 49). Štúdia V. Baucha podáva zasvätený výklad o základných premenách socialistického poľnohospodárstva, o naplňovaní leninského plánu socializácie dediny v našich konkrétnych podmienkach a zmenách vo vedomí súčasných družstevných roľníkov.

„Najvýznamnejšou a najcharakteristickejšou črtou zmien vo vedomí družstevného roľníka je stotožnenie sa so socialistickými výrobnými vzťahmi, so spoločenským družstevným vlastníctvom výrobných prostriedkov. Družstevný roľník našiel vo svojom JRD sebauplatnenie, má k nemu dobrý vzťah, ktorý dokazuje angažovaným postojom k práci, rozvíjaním tvorivej iniciatívy a pracovnej aktivity. Svedčia o tom dosahované výsledky, či už v naturálnom, alebo hodnotovom vyjadrení. Efektívne naplňovanie úlohy subjektu i objektu posilňuje v ňom vedomie kolektivismu, spolupatričnosti a spoluzodpovednosti za jeho životný údel. Tieto prejavy u neho natoľko zakotvili, že dnes by už nenechal družstevnú formu za návrat k tradičnému roľníckemu individuálnemu hospodareniu“, píše vo svojej štúdii D. Sagara (s. 63).

Takmer všetky štúdie vzťahujúce sa k problematike poľnohospodárstva zvyrazňujú zásadné zmeny vo vedomí družstevných roľníkov, ktoré vyvolala socialistická výstavba na našej dedine.

V čísle 3 je uverejnená významná štúdia venovaná problematike objektívnej a subjektívnej stránky tried v spoločenskej organizácii práce, ktorú napísal A. Flek. Autor sa v tejto štúdii pokúsil postihnúť vnútornú logickú súvislosť pojmu „úloha tried v spoločenskej organizácii práce“ s ostatnými, Leninom formulovanými triedne diferencujúcimi znakmi, najmä však s určujúcim triedne diferencujúcim znakom „vzťah tried k výrobným prostriedkom“.

Na stránkach *Sociológie* 1977 bola patričná pozornosť venovaná i otázkam vedeckotechnickej revolúcie, najmä však jej sociálnym aspektom. Štefan Karabín v štúdii nazvanej *Sociálno-ekonomické otázky práce vo vedeckotechnickej revolúcii*

píše: „Nadviazanie priameho spojenia medzi technikou a materiálno-praktickou činnosťou ľudí je iba prvou etapou na ceste vedeckého poznania. Vzájomný vzťah tohto spojenia je vzťahom časti a celku. Technika je tou časťou, bez ktorej sa materiálno-praktická činnosť ľudí nemôže uskutočňovať. Technike preto prislúcha celkom presná funkcia — funkcia pracovných prostriedkov, prostriedkov účelovej činnosti. Z hľadiska práce ako rozhodujúceho predpokladu života spoločnosti má táto funkcia techniky sociálny význam. No marxistická koncepcia vedeckotechnického pokroku sa nevyčerpáva len určením miesta a funkcie techniky v procese práce. Marxizmus skúma podstatu techniky, jej závislosť od procesov a zákonov vonkajšieho prostredia pre spojitosti s procesom poznania ako spoločenského javu. Vedeckotechnický pokrok je preto predovšetkým procesom sociálno-ekonomickým, ktorý musí slúžiť pracujúcim, utvárať im nové možnosti rastu životnej úrovne, kultúry a všestranného rozvoja. Vedie k utvoreniu takých výrobných vzťahov, ktoré zabezpečujú priestor pre rozvoj výrobných síl. Tieto neobyčajne hlboké sociálno-ekonomické dôsledky vedecko-technickej revolúcie rozvíjajú výrobnú iniciatívu a tvorivosť mas socializistických krajín a zostrujú protirečia a sociálne antagonizmy kapitalistických krajín“ (s. 113).

Každý zásadnejší rozbor sociálnych aspektov vedeckotechnickej revolúcie, ktorý je založený na metodologických princípoch marxizmu-leninizmu vždy odhalí prednosti socialistickej spoločnosti.

V období budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, tj. v období, kedy sa do všetkých oblastí života presadzujú aspekty vedeckotechnickej revolúcie, je nutno zamerať vedecko-badaateľskú činnosť aj na zmeny v charaktere práce. To bude teraz viac ako v minulosti vplývať na ďalšie upevňovanie vedúcej úlohy robotníckej triedy a na ďalšie zbližovanie tried a sociálnych skupín.

Problematike charakteru a obsahu práce v období vedeckotechnickej revolúcie je venovaná štúdia, ktorú napísali K. Kollár, M. Piscová-Uhlárová, Valerián Rázga. Závažnosť štúdie je daná tým, že autori sa opierajú o poznatky, ktoré získali výskumom vo dvoch strojárskych závodoch. Zásadný význam štúdie je však v teoreticko-metodologickej polohe a v prístupe k problematike.

Formovanie socialistickeho charakteru práce je dlhodobý proces. Je nutno postihnúť zmeny v charaktere práce nielen v prechodnom období, ale i v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti a v rozvinutej socialistickej spoločnosti. Správne sa v štúdií poukazuje na to, že na samom začiatku prechodného obdobia socialistickej formácie je charakter práce odlišný od charakteru práce za kapitalizmu. V ďalších etapách sa táto odlišnosť ešte výraznejšie prejavuje. Je to dané stupňom zralosti socializistických výrobných vzťahov a rastom subjektívneho činiteľa v spoločenskom rozvoji v premenách práce. Výrazným znakom týchto procesov je zvyšovanie úlohy aktivity a uvedomelosti ľudí.

V etape budovania socialistickej spoločnosti rastie nebyvalou mierou i úloha kultúry a kultúrnej úrovne ľudí. Kultúra je onou sférou, v ktorej intenzívne prebieha triedny boj v jeho ideologickej forme. Séria štúdií zameraných na objasňovanie funkcie kultúry a jej jednotlivých zložiek má na stránkach *Sociológie* 1977 plné funkčné opodstatnenie. Už sme sa zmienili o tom, že týmto otázkam je venované monotematické číslo 4, v ktorom sú zverejnené štúdie o *sociologickom výskume kultúry a spoločenskej praxe* (J. Mravík), o *otázkach marxisticko-leninskej teórie kultúry a kultúrnej revolúcie* (P. Uram), o *rozvoji marxistickej sociológie kultúry* (P. Paška), o *chápaní kultúry v kontexte sociologickej analýzy sociálnych javov* (J. Karásek), o *niektorých sociologických problémoch rozvoja kultúrno-osvetovej práce* (J. Souc) a o *seberealizácii osobnosti ako dimenzie jej kultúrnej úrovne*. I v ďalších rubrikách *Sociológie* sú uverejnené články zamerané na rôzne aspekty kultúry a kultúrnoosvetovej činnosti. Dokonca i výberová bibliografia podáva široký register uverejnených kníh, zborníkov a štúdií za obdobie od r. 1968—1976.

Problematika kultúry a jej jednotlivých prvkov sú logicky prepojené s otázkami utvárania socialistickeho spôsobu života i všestranného a harmonického rozvoja osobnosti. Monotematické číslo 4 je dôstojným príspevkom k naplňovaniu záverov XV. zjazdu KSČ, v ktorých sa hovorí o význame kultúry v etape budovania socialistickej spoločnosti.

Neobyčajne cenné a podnetné sú práce, ktoré sú uverejnené v rubrike nazvanej *Rozhľady*. Sú orientované na publikovanie teoreticko-metodologických úvah, ale predovšetkým výsledkov uskutočnených sociologických výskumov z rôznych oblastí. Napríklad: *K sociologickému skúmaniu kultúry* (V. Blaho); *Rozvoj sociologických výskumov v ZSSR* (Blinov); *Kvalifikačná štruktúra pracovníkov JRD* (Horanský); *Výskum dynamiky profesionálnej štruktúry v ČSR* (Rollová), atď.

Tieto práce sú cenné predovšetkým po stránke metodologickej, lebo ukazujú na prístupy k výskumu toho-ktorého javu, cesty, operacionalizácie pojmového aparátu, použitie technik a možnosti strojno-početného spracovania výsledkov. Je logické, že interpretácia výsledkov, ich zovšeobecňovanie, patrí medzi uzlové problémy uverejnených prác.

Práca sovietského sociológa N. M. Blinova nazvaná *Rozvoj sociologických výskumov v ZSSR* (Sociológia č. 6) si zasluhuje mimoriadnu pozornosť z viacerých príčin. Predovšetkým preto, že plní nielen informačnú, ale i teoreticko-poznávaciu funkciu. Podáva rozsiahly prehľad o zameraní sociologických výskumov, publikovaných sociologických prác a o úlohe marxisticko-leninskej sociológie z hľadiska záverov XXV. zjazdu KSSS a vzťahu sociológie k iným vedným disciplinám. N. M. Blinov píše: „Aj všeobecná sociologická teória marxizmu-leninizmu, historický materializmus, ako aj sociologické teórie iných úrovní sa opierajú o jednotlivé spoločenské vedy. Syntetizujú a zovšeobecňujú ich údaje z hľadiska svojich špecifických úloh. Marxisticko-leninská sociológia zároveň vybavuje každú z týchto vied chápaním všeobecných zákonov fungovania a vývoja spoločenského organizmu a do istej miery aj pojmovým aparátom a metodikou výskumu.“

Špecifika marxisticko-leninskej sociológie ako spoločenskej vedy je v tom, že: 1. skúma spoločnosť a jej jednotlivé javy v ich celistvosti, jednote ekonomických, politických, ideologických, kultúrnych faktorov a 2. spája empirický, konkrétny výskum s teóriou na všetkých úrovniach až po všeobecnú sociologickú teóriu – historický materializmus, ktorý umožňuje všeobecné zákony fungovania a vývoja spoločnosti. Inými slovami, marxisticko-leninská sociológia má odhaľovať mechanizmy pôsobenia zákonov a zákonitostí spoločenského vývoja. Toto špecifikum vymedzuje veľké možnosti uplatnenia sociológie vo sfére riadenia – od odpovede na otázky, ktoré kladie život pracovného kolektívu, až po perspektívne problémy krajiny ako celku.“ (s. 551).

V rozhadoch najde čitateľ práce, ktoré mu prinesú nielen teoretické poznatky, ale i poznatky z výskumu sociálnych, ekonomických, politických a kultúrnych javov s dôrazom na sociologickú analýzu.

Veľmi cenné zdroje informácií nájde čitateľ v rubrikách nazvaných *Zo sociologického výskumu*, *Z vedeckého života*. Ak v rubrike *Zo sociologických výskumov* prevládajú informácie o doposiaľ uskutočnených výskumoch, potom v rubrike *Z vedeckého života* prevládajú informácie o uskutočnených vedeckých konferenciách, sympóziách, seminároch, ale i o práci Sociologickej spoločnosti a jej sekcií.

Významnú informačnú funkciu plnia predovšetkým uverejnené recenzie. Ich význam spočíva v tom, že orientujú čitateľa na publikované práce, hodnotenie ich obsahu, a to po stránke metodologickej, teoretickej, a ich využitie v praxi.

Sociológia 1977 se dá hodnotiť pozitívne najmä preto, že prináša štúdie a práce, ktoré nielenže reagovali na aktuálne problémy budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, ale mali i väčšiu teoreticko-metodologickú úroveň, ideologickú vyhranenosť. Budúce ročníky *Sociológie* by mali viac než doteraz publikovať štúdie zamerané proti buržoáznej ideológii a obmedzenosti buržoáznej empirickej sociológie. Nazdávame sa, že by sa mala viac prehĺbiť aj kritičnosť vlastnej sociologickej produkcie.

Alexander Fazik – Rudolf Franěk

M. M. Petrovskaja: Obščestvennoje mněnie v SŠA: oprosy i politika (*Veřejné mínění v USA: Výzkumy a politika*)

Moskva, Izd. Meždunarodnyje otnošenija 1977, 144 s.

V roce 1977 vyšla v Sovětském svazu práce M. M. Petrovské s názvem *Veřejné mínění v USA: výzkumy a politika*. Autorka se pokusila ukázat vývoj a současné zaměření výzkumů veřejného mínění ve Spojených státech amerických. Přínos práce spočívá v tom, že je podle našich informací v marxistické sociologii prvním soustavnějším dílem o vývoji, současných směrech a cílech, jakož i o obsahu a metodách výzkumu veřejného mínění v USA. Autorka se problematice nemohla věnovat v celém rozsahu, ale, jak ukazuje název práce, pokusila se o průřez vývojem názorů obyvatel Spojených států na problematiku vnitřní a zahraniční politiky. Odkrývá před čtenářem Spojené státy s jejich problémy vyvolanými všeobecnou krizí kapitalismu, inflací a dalšími „neduhy“ postihujícími svět kapitálu. Nejprve